

3028

C

43

3028

e43

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0954 0672

206 N 54

Th

GESCHIEDENIS

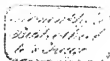
van den

B I J B E L.

DOOR

J. J. PRINS,

Theol. Doct. en Pred. te Rotterdam.

AMSTERDAM,

WEYTINGH & VAN DER HAART.

1854.

GESCHIEDENIS VAN DEN BIJBEL.

Naar de beteekenis van het oorspronkelijk Grieksche woord *Biblia* is de Bijbel, dien wij bezitten, eene verzameling van *boeken*, die op onderscheidene tijden door menschen, onder Gods bestuur, gesobreven en in éénen bundel voor alle volgende eeuwen bewaard gebleven zijn. Hij draagt ook den eernaam van *H. Schrift* of, in het meervoud, *H. Schriften*, omdat de boeken, daarin vervat, naar het oordeel der gansche Christenheid, afkomstig zijn van *heilige menschen Gods*, die *gedreven* werden van *den h. Geest* (Vgl. 2 Petr. I: 21). En met het oog op zijnen hoofdinhoud, in onderscheiding van hetgeen daarin overigens voorkomt, wordt hij *het Woord van God* genoemd, omdat hij het gowijde gedenkboek beeten mag van Gods vroegere en latere openbaringen en vooral van zijne laatste openbaring, door Christus zijnen Zoon geschied (Vgl. Hebr. I: 1).

Deze Bijbel, dien wij, Christenen, voor den regel houden van ons geloof en onzen wandel, heeft zijne eigene geschiedenis. Niet op éénmaal toch is hij ontstaan, en niet aanstonds was hij zoo volledig als hij thans is. Ook heeft hij, gedurende den loop der eeuwen, in menig opzigt, verschillende lotgevallen gehad en veranderingen ondergaan. En nog in onze dagen wordt hij niet overal op dezelfde wijze gebruikt en uitgelegd. Al de wetenswaardige bijzonderheden nu die daarop betrekking hebben, en gemeenlijk tot de zoogenaamde *Inleidings-wetenschap* gebracht worden, vormen, heboorlijk gerangschikt, de *Geschiedenis van den Bijbel*. Zij handelt alzoo voornamelijk over den geschiedkundigen oorsprong van den Bijbel in 't algemeen en van de onderscheidene Bijbelboeken in 't bijzonder, en omvat voorts de geschiedenis zoowel van den oorspronkelijken tekst en de versobillende Bijbelnitgaven, als van het werk

der Bijbelvertaling, Bijbelverklaring, Bijbelverspreiding, het gebruik des Bijbels en wat dies meer zij.

Dat de kennis dier geschiedenis, waarvan hier slechts, naar de vatbaarheid van ongeleerden, een zeer beknopt overzicht gegeven wordt ¹⁾, tot regt verstand en juisto waardering des Bijbels, van het allerhoogste belang is voor elken eenigzins ontwikkelden mensch, en voor den Christen vooral, beboeft wel geen betoog. Onwetendheid daaromtrent leidt of tot bijgeloovigen eerbied voor de H. Schrift, die in bekrompene letterdienst ontaardt, of, erger nog, tot ligtvaardige minachting des Bijbels, die eindigt in volslagen ongelooft.

GESCHIEDKUNDIGE OORSPRONG DES BIJBELS, IN HET ALGEMEEN BESCHOUWD.

Het *Oude Verbond*, dat, naar onze telling, uit niet minder dan 39 grootere en kleinere boeken bestaat, is blijkbaar het eerst bijéengebragt. Zijn oorsprong schnilt meer of minder in het duister. Er is wel geen twiifel aan, of daarin zijn gedenkstukken van booge oudheid vervat, die dagteekenen uit den tijd der vrome aartsvaders. Van Mozes staat ons hier en daar aangeteekend, dat hij ondersebeideene bijzondere wetten en merkwaardige voorvallen, op Gods bevel, heeft te boek gesteld (Exod. XXIV: 4, 7; XXXIV: 27; Num. XXXIII: 1, 2; Deut. XXXI: 24, 26). JOZUA, SAMUEL en anderen volgden hem hierin bij bijzondere gelegenbeden na en legden bunne geschriften voor het aangezigt des Heeren (Joz. XXIV: 26; 1 Sam. X: 25). Men mag vermoeden, dat zij met het wetboek reeds vroeg een' kleinen tempelschat uitmaakten, die door de priesters met zorgvuldigheid bewaard en allengs met nieuwe bijdragen vermeerderd werd. De boeken echter des O. Verhonds zijn, misschlen op enkele uitzonderingen na, in den vorm, waarin wij ze thans bezitten, afkomstig uit dat bijkans duizendjarige tijdvak, dat zich nitstrekt van de regering van SAUL tot op de tijden der *Makkabeën*. En het schijnt, dat men eerst na de Babylonische ballingschap, ten tijde van EZRA en NEHEMIA, begonnen is, ze in éénen bundel te verzamelen, voor zoo verre zij toen reeds bestonden. Dat werk der verzameling werd van dien tijd af voortgezet; de schriften, die later

¹⁾ Wie meer begeert, raadplege mijn *Handboek tot de kennis van de H. Schriften des O. en N. Verbonds*, in twee deelen nitgegeven te Rotterdam, bij v. d. Meer en Vorbrnngen, 1852.

bekend geworden, aangevuld of wel vervaardigd zijn, werden in dien bundel mede opgenomen; de laatsten, zoo als de *Prediker*, de *Kronyken*, *Daniël*, *Esther*, daaraan zonder onderscheid van inhoud toegevoegd. Men mag den zoogenaamden *Kanon* des O. Verbonds voor gesloten houden in de dagen der *Makkabeën*, zoo als blijkt uit de *Voorrede*, geplaatst voor de *Spreuken* van JEZUS SIRACH, die kort daarna geschreven is, en nit de *Grieksche Overzetting*, omstreeks dienzelfden tijd vervaardigd. En *Kanonieke* boeken werden zij genoemd, zoo velen zij tot dien gewijden bundel behooren, omdat zij, door de kerk als echt erkend, het rigtsnoer des geloofs nitmaakten en daarom ook in de openbare samenkomsten voorgelezen werden, in onderscheiding van *Apokryfe* boeken, wier echtheid op goede gronden betwijfeld werd, en die daarom ook, zoo als de naam aanwijst, meer of minder *verborgen* gehouden werden voor de gemeente. Deze onderscheiding kwam echter eerst in of na de tweede eeuw onder de Christenen tot stand.

Van de 27 boeken des N. Verbonds zijn de brieven van den Apostel PAULUS waarschijnlijk de allerondste, gelijk hem onder de Apostelen, door zijne uitgebreide werkzaamheid, ook de eerste aanleiding tot schrijven gegeven werd. Zij zijn *dertien* in getal, en geschreven omstreeks het midden der eerste eeuw en daarna. Enkele andere zijn voor ons verloren gegaan (1 Kor. V: 9; Kol. IV: 16). Even als hij, hebben ook PETRUS, JAKOBUS, JUDAS en JOHANNES kleinere geschriften, in den vorm van brieven, vervaardigd. Een weinig later, en wel in de tweede helft der eerste eeuw, zijn de Evangelien allengs ontstaan, naarmate zich, bij het wegsterven der eerste getuigen, de behoefte deed gevoelen aan schriftelijke opstellen van geschiedkundigen inhoud. MATTHEÛS kwam daaraan het eerst en, na MARKUS en LUKAS, de Apostel JOHANNES het laatst te gemoet, terwijl LUKAS aan zijn Evangelie de *Handelingen der Apostelen* toevoegde. Eindelijk zijn ook nog de *brief aan de Hebreëen* en de *openbaring van JOHANNES* in de Apostolische eeuw vervaardigd. Deze geschriften nu gingen reeds vroeg onder de Christenen rond (Vgl. Kol. IV: 16; 1 Thess. V: 27), en waren in verschillend aantal bij de afzonderlijke gemeenten aanwezig. Allengs echter begonnen daarenvens allerlei andere geschriften, ten deele onechte, ten deele afkomstig van dwaalleeraars, ingang te vinden. En zoo werd het, omstreeks het midden der tweede eeuw, noodzakelijk, om de echt Apostolische, naar het voorbeeld van de boeken des O. Verbonds, in éenen bundel te verzamelen. Men ging daarin met gemeen overleg en groote zorgvuldigheid te werk, zoo als blijkt uit de *catalogi* of lijsten, die daarvan achteréenvolgens in het licht verschenen, en zette het aangevangen onderzoek naar den oorsprong der daarin

opgenomen boeken nog langen tijd voort. ORIGENES, de kerkvader († 254), strekt ons ten bewijze, dat de *Kanon* des N. Verbonds, reeds vóór het midden der derde eeuw, vrij volledig was vastgesteld. En uit den meest beroemden *catalogus* van EUSEBIUS, den bisschop van *Cesarea* († 340), een der geleerdste mannen van 'zijnen tijd, weten wij, dat er toen nog slechts over *zeven*, meerendeels kleinere, schriften, t. w. de *brieven* van JAKOBUS en JUDAS, den *tweeden* van PETRUS, den *tweeden* en *derden* van JOHANNES, den *brief aan de Hebreëu* en de *Openbaring* van JOHANNES, meer of minder verschil van gevoelen bestond. Dit verschil, uit twijfel aan hunnen Apostolischen oorsprong voortgesproten, heeft zich allengs, nog voor het einde der vierde eeuw, in eenstemmigheid opgelost, ofschoon er over laatstgenoemd geschrift daarna nog lang in het Oosten gestreden is, gelijk over den *brief aan de Hebreëu* in het Westen.

Door de zorg van Gods Voorzienigheid bezitten wij alzoo nu nog in onzen Bijbel dezelfde H. Schriften, die oudtijds den gewijden bundel des O. en N. Verbonds nitmaakten, en als zoodanig door de Christelijke kerk eenparig aangenomen en openlijk erkend zijn, o. a., op de synode, te *Laodicea* in 360, en op de beide *Afrikaansche* synoden, in 393 te *Hippo* en in 397 te *Carthago* gebonden.

GESCHIEDKUNDIGE OORSPRONG DER BIJZONDERE BIJBELBOEKEN.

DE BOEKEN DES O. VERBONDS.

Naar de thans gebruikelijke rangsoortbikking van de boeken des O. Verbonds, onderscheiden wij daarin *drie* afdeelingen, t. w. geschiedkundige, dicht- of zedekundige en profetische boeken.

De *geschiedkundige boeken* zijn zeventien in getal, t. w. de vijf boeken van MOZES, JOZUA, de *Rigteren*, RUTH, de twee boeken van SAMUEL, de twee der *Koningen*, die der *Kronyken*, EZRA, NEREMIA en ESTHER. Zij maken te zamen een aaneengeschaakt verhaal uit, naar één en hetzelfde plan ontworpen, dat, met den oorsprong aller dingen aangevangen, geregeld voortloopt tot op de dagen van NEREMIA. Elk volgend boek neemt den draad der geschiedenis op, waar het naastvoorgaande geëindigd is, en knoopt daaraan de latere gebeurtenissen vast. Alleen tusschen het eerste en tweede boek van MOZES is eene tusschenruimte van ongeveer 430 jaren, zijnde het tijd-

vak van JOZEF tot op MOZES. De boeken der *Kronyken* daarentegen herhalen meest, ofschoon met toevoegselen, wat reeds in het tweede boek van SAMUEL en in de beide der *Koningen* stond opgetoekend. En wat de tijddorde betreft, had ESTHER vóór en niet achter EZRA en NEHEMIA moeten geplaatst zijn. De namen van de gewijde geschiedschrijvers des O. Verbonds zijn ons, op enkele na, onbekend gebleven. Vóór de Babylonische gevangenschap waren de Profeten de gesebieschrijvers des volks, en later waren het de Priesters. Vandaar, dat er over hunne verballen zulk eene hoog ernstige, godsdienstige tint verspreid ligt en de gebeurtenissen overal van het standpunt der Godsregering over *Israël* worden beschouwd en voorgesteld. De stijl, waarvan zij zich bedienen, kenmerkt zich evenzeer door hooge eenvondigheid, als door aanschouwelijkheid van voorstelling. Maken zij soms van vroegere onnitgegeven' schriften gebruik, zij nemen die doorgaans woordelijk over, of geven den inhoud in korte uittreksels weder, zonder dien op meer vrije wijze tot hun gebruik aan te wenden. Ook treffen wij hier en daar midden in hunne geschiedverballen diebstukken of liederen aan, die blijkbaar ouder zijn dan die verballen zelve en daarvan in toon en trant van nitdrukking, soms ook in taalvormen, merkeliijk verschillen (Gen. XLIX; Exod. XV; Num. XXIII, XXIV; Deut. XXXII, XXXIII; Rig. V; 2 Sam. I).

De vijf boeken, naar Mozes genoemd, maken te zamen één geheel uit. Zij vormen den grondslag des O. Verbonds en bevatten de wetgeving van *Israël*, die ten naauwste zamenhangt met de geschiedenis des volks, toen het haar ontving, en voorbereid werd door de geschiedenis van deszelfs voorouders, van de wording aller dingen aan. Deze vroegere geschiedenis komt als inleiding voor in het eerste boek, dat, naar den aanhef, den naam *Genesis* d. i. *wording* draagt. In de vier overige boeken vindt men de wetgeving zelve, benevens de eigenlijke geschiedenis des volks tot op Mozes dood. Aan den uittogt der kinderen *Israëls* nit Egypte, die daarin, benevens de eerste voorvallen in de woestijn, de wetgeving op *Sinaï* en eenige nadere verordeningen, verbaald wordt, heeft het tweede boek zijnen naam *Exodus* te danken. Het derde boek wordt *Leviticus* genoemd, omdat het meerendeels wetten en voorschriften bevat, die de plegtigbeden der eeredienst, door de Levieten bestuurd, betreffen. *Numeri* of *getallen* pleegt men het vierde boek te noemen, omdat het aanvangt met de opgave eener volkstelling, terwijl het de verdere voorvallen in de woestijn, van *Sinaï* af, en de gebeurtenissen aan de *Jordaan* verhaalt. De naam *Deuteronomium* eindelijk, aan het vijfde boek gegeven, beteekent *tweede wet* of *herhaling der wet*, en is in zooverre gepast, als daarin de vroeger gegevene wetten niet slechts herhaald, maar ook nitgelegd, en met bijvoegselen, overeenkomstig de allengs veranderde omstan-

digheden des volks, vermeerderd zijn. De hoofdinhoud en eigenlijke kern dezer boeken nu is buiten twijfel regtstreeks van Mozes zelf afkomstig, gelijk zij ook op zeer vele plaatsen, tot in eigenaardigheid van uitdrukkingen toe, den kennelijken stempel zijns geestes dragen. Hieruit volgt echter niet, dat zij in hunnen tegenwoordigen vorm, van het begin tot het einde, eigenhandig door hem zonden geschreven zijn. Er doen zich zelfs allerwege onmiskenbare sporen op van het tegendeel (Gen. XII: 6; XXII: 14; XXXVI. 31; Num. XII: 3; XXII: 1; XXXV: 9—28). Dit geldt vooral van het laatste boek, dat in stijl, wetgeving en strekking zeer verschilt van de vier overige en de hand van een' lateren bewerker sterk verraadt (Deut I: 1; III: 8; IV: 41; XVII: 14—20; XIX: 14; XXXIV). De bepaling van den juiste tijd, waarop aan de Mozaïsche Schriften de laatste hand gelegd is, zal, even als het oordeel over sommige daarin opgenomen stukken, wel altijd uiterst moeilijk blijven. Onzes inziens, moet dit vóór de Babylonische hallingschap geschied zijn.

Het boek JOZUA kan als de voortzetting van de boeken van MOZES beschouwd worden, en behelst de geschiedenis van de verovering en verdeeling des beloofden lands, onder het bestuur van JOZUA, den opvolger van MOZES. Het is, ofschoon er stukken in voorkomen, te zijnen tijde en door hem zelf opgesteld (H. XXIV: 26), in zijnen tegenwoordigen vorm niet afkomstig van zijne hand (H. IV: 9; VI: 25; XIV: 15; XVI: 2; XVIII: 25, 28; XIX: 47), en schijnt eerst te dagteekenen van den tijd der *Babylonische hallingschap*. Het boek *des Oprekten*, waarheen verwezen wordt (H. X: 13), is eerst na DAVID's tijd geschreven (Vgl. 2 Sam. I: 18).

Dat der *Rigteren* vertoont onmiskenbare sporen van vroegeren oorsprong. De kern des books bevat de geschiedenis des volks gedurende het merkwaardig tijdvak, dat onmiddellijk op den dood van JOZUA gevolgd is en zich uitstrekt tot SIMSON toe (H. I—XVI), en is, indien al niet uit datzelfde tijdvak, dan toch uit het naast daaraanvolgende afkomstig. Het aanhangsel (H. XVII—XXI), dat in een tweetal proeven getuigenis geeft van het treurig verval der godsdienst, het diep bederf des volks en de ruwheid van zeden gedurende dit tijdvak, is blijkbaar van later' dagteekening (H. XVII: 6; XVIII: 1, 30; XIX: 1), ofschoon de gebeurtenissen, daarin vermeld, niet zeer lang na JOZUA's dood moeten zijn voorgevallen.

Het klein geschrift, dat naar RUTH genoemd wordt, voorplaatst ons mede in het tijdvak der *Rigteren* (H. I: 1) en vertoont ons het bekoorlijk beeld van stille, kniselijke deugd, reinheid van zeden en onbezwekene trouw. Merkwaardig is het vooral van wege de hetrekking, waarin RUTH door haar huwelijk met BOAZ stond tot DAVID, die, blijkens het bijgevoegd geslachtregister (H. IV: 18—22), regtstreeks uit haar af-

stande. En deze bijzonderheid wijst ons tevens den tijd aan, waarin het geschreven is.

De twee boeken, naar SAMUEL genoemd, maken oorspronkelijk slechts één geschrift uit. Zij dragen dien naam, omdat bij de eerste hoofdpersoon is, die daarin optreedt, en bevatten, behalve zijne geschiedenis, ook die van SAUL en vooral van DAVID, over wiens daden en lotgevallen uitvoerig gehandeld wordt. Men bemerkt onder de lezing, dat het tijdstip, waarop het verhaal daarvan werd te boek gesteld, niet ver verwijderd moet geweest zijn van den tijd, waarin de gebeurtenissen zelve zijn voorgevallen. En wanneer men dan op enkele plaatsen let, waar vroegere gewoonten worden opgebeeld en de oorsprong van laere spreekwoorden in het licht gesteld wordt (1 Sam V: 5; IX: 9; X: 12; XXVII: 6; XXX: 25), dan komt men er als van zelf toe, om te denken aan den tijd van SALOMO's regering of een weinig later.

Ook de twee boeken der Koningen, die de voortzetting der Israëlitische geschiedenis bevelzen, maken slechts één geschrift uit, dat eerst later in twee deelen gesplitst is. De inhoud dezer boeken, beginnende met het verhaal van DAVID's laatste levensdagen en van SALOMO's regering, loopt voort tot in het 37ste jaar der ballingschap, toen JOJACHIN, de koning van Juda, uit de gevangenis ontsagen en onder de dishogenooten van den koning van Babel opgenomen werd (2 Kon. XXV: 27—30). Het spreekt van zelf, dat zij eerst na dit tijdstip kunnen geschreven zijn. Er vertoont zich echter nergens eenig spoor, dat reeds het einde der ballingschap zou gekomen zijn. De schrijver, ofschoon over het algemeen nimmer in de vermelding van hetgeen het rijk van Israël, dan van hetgeen dat van Juda betreft, schijnt een burger geweest te zijn van het laatstgenoemde rijk, in Babylonie woonachtig.

De twee boeken der Kronijken, mede oorspronkelijk één werk, heeten in het Hebr. *woorden der dagen*, d. i. tijdsregisters of dagverhalen, omdat de voornaamste gebeurtenissen daarin naar tijdorde voorkomen. Daarmede stemt de thans gebruikelijke benaming van *Kronijken*, die van HIERONYMUS afkomstig is, overeen. De Grieksche overzetting heeft ze *Paralipomena* genoemd, volgens sommigen, omdat zij vele aanvulselen en toevoegsels tot de geschiedenis behelzen, volgens anderen, omdat zij aan de verzameling der heilige boeken eerst zijn toegevoegd, toen deze reeds gesloten was. Het tijdvak der geschiedenis, hier behandeld, is hetzelfde als dat, waarvoor de gebeurtenissen ons geschreven staan in het tweede boek van SAMUEL en in de beide boeken der Koningen. Uitdrukkelijk noemt de kronijkschrijver zijne bronnen, die voor ons verloren gegaan zijn (1 Kron. XXVII: 24; 2 Kron. IX: 29; XII: 15; XX: 34; XXVII:). Het verdient opmerking, dat hij van hetgeen in het

rijk van *Israël* voorvalt, alleen in zooverre melding maakt, als het tot dat van *Juda* in hetrekking stond, en slechts zooveel, alstot regt verstand van deszelfs lotgevallen volstrekt noodzakelijk is. Hij moet tot den stam van *Levi* behoord hebben, en het was hem blijkbaar te doen, om, naar de behoeften zijner tijdgenooten, mee te werken tot herstelling en instandhouding der uiterlijke godsdienst, overeenkomstig de wet. Wordt *DAVIDS* stamtafel hier voortgezet zelfs tot in het zevende geslacht na *CYRUS* (1 Kron. III: 19), daaruit volgt dan, dat het vermoeden van sommigen, alsof *EZRA*, die in het derde geslacht na *CYRUS* leefde, de schrijver ware, tegen alle waarschijnlijkheid strijdt.

Het boek, naar *EZRA* genoemd, hestaat kennelijk uit twee gedeelten, waarvan het eerste de geschiedenis behelst van den terugkeer der Joden uit de ballingschap, onder het bestuur van *ZERUBBABEL* en *JOZUA* (H. I—VI), terwijl het tweede de komst van *EZRA* in *Palestina*, met een nieuwe bezending van achtergeblevene *Israëlieten* en de door hem ondernomene hervorming van den staat verhaalt (H. VII—X). Er is geen twijfel aan, of dit tweede deel is door *EZRA* zelven geschreven, die daarin dan ook van zich mees spreekt in den eersten persoon. Daarmede hangt het eerste deel naauw samen en komt het zóózeer overeen, dat het allerwaarschijnlijkst ook van hem afkomstig is, waartoe zoowel ingewonnen herigten, als oude gedenkschriften hem zullen te stado gekomen zijn. Eene latere hand schijnt den aanhef van het boek met het slot van het tweede boek der *Kronijken* in overeenstemming gehragt te hebben (H. I: 1—3. Vgl. 2 Kron. XXXVI: 22, 23).

Het boek van *NEHEMIA*, oudtijds te onregte het tweede boek van *EZRA* genoemd, bevat de geschiedenis van *NEHEMIA* en van hetgeen hij verrigt heeft tot ophenring van den vervallen' toestand zijner landgenooten (H. I—VII, 5; XI—XIII). Midden in dit aaneengeschaald verhaal, dat blijkbaar van de hand van *NEHEMIA* afkomstig is, vindt men een ingeschoven stuk (H. VII: 6—X: 40), waarin eerst dezelfde lijst der met *ZERUBBABEL* heengetogenen, die hij *EZRA* is bewaard gebleven (H. II), voorkomt (H. VII: 6—73), en vordt een uitvoerig verhaal van *EZRA's* verrigtingen (H. VIII—X). Dit stuk kan niet van *NEHEMIA* afkomstig zijn en schijnt oorspronkelijk tot het boek van *EZRA* behoord te hebben, maar, eenmaal daaruit verwijderd graakt, door eene latere hand in het boek van *NEHEMIA* opgenomen te zijn.

Eene zonderlinge verlossing der Joden uit dreigend levensgevaar onder de *Persische* heerschappij wordt ons uitvoerig verhaald in het boek, naar *ESTHER* genoemd, die daarin als hoofdpersoon optreedt. Die gebeurtenis, die met de gewijde geschiedenis der Joden niet rogtstreeks samenhangt, valt in tusschen den eersten terugkeer

der ballingen naar *Jerusalem* en den lateren leeftijd van *Ezra* en *Nehemia*. Het boek is echter eerst later geschreven en wordt door *Josephus* voor het jongste geschrift van den gewijden hundert verklaard. Het sobijnt, dat den schrijver, die niet in *Perzië* woonachtig was (H. I: 13; VIII: 8), tot zijnen arbeid schriftelijke bescheiden ter dienst stonden, van de band van *Merdechai* afkomstig (II. IX: 20, 32), en dat hij zelfs den toegang had tot de archieven des rijks (H. X: 2).

De dicht- of zedekundige boeken des O. Verbonds zijn slechts vijf in getal, t. w. *Job*, de *Psalmen*, de *Spreuken* van *Salomo*, de *Prediker* en het *Hooglied*. Zij onderscheiden zich van de geschiedkundige niet slechts door hunnen inhoud, maar ook door hunne dichterlijke taal en spraakvermen, en vooral door zekere regelmatig wederkerende harmonische afmetingen en indeelingen der rede, *parallelismus* genaamd, waarin zelfs eenige regelmatige rythmus is op te merken. Overigens laten zich de voortbrengselen der eude Hebreuwsche poëzij tot drie verschillende dichtsoorten brengen. De meeste *Psalmen* en het *Hooglied*, dat van *erotischen* inhoud is, benevens de *Klaagliederen* van *Jeremia*, die men *elegieën* zou kunnen noemen, beheeren tot de *lyrische*; het boek van *Job*, eenige *Psalmen*, de *Spreuken* van *Salomo* en de *Prediker* tot de *didaktische*; en de redevoeringen der Profeten, in wier geschriften echter ook meer prezaïsche stukken van bleet geschiedkundigen inhoud voorkomen, tot de *profetische* poëzij.

Het boek, naar *Job* geneemd, draagt zijnen naam, omdat het aanvangt met het verbaal zijner rampspeedige lotgevallen (H. I, II). Het bevat echter grootendeels een' uitvoerigen, hartstogtelijken redetwist, tussohen hem en zijne vrienden geveerd, over het ondeergrendelijk Godsbestuur (H. III—XXXVII), waaraan God zelf ten slette een einde maakt (H. XXXVIII—XLI), van wien hij, na zich verootmeedigd te hebben, het verlorene dubbel terugontvangt (H. XLII). Wij vinden hier het greeke vraagstuk behandeld, hoe de tegenspeed der vremen, tegen den niet ongewonen voorspoed der geddeleozen, te rijmen zij met het geleeft aan Gods vlekkeleeze wijsheid en onkreukbare rogtvaardigheid. De sletsem is, dat het den kertzigtigen mensch betaamt, tegenover Hem het stilzwijgen te bewaren en ook in de donkerheid van zijn bestuur zijnen weg te eerbiedigen. Er bestaat geene reden, om *Job* te houden voor een verdicht persoon; maar blijkbaar is er van de overlevering aangaande hem een vrij gebruik gemaakt tot dichterlijke inkloeding der stof. En, bekleedt dit geschrift eeno eerste plaats onder de heerlijkste gedenkstukken der eudheid, omtrent zijnen juisten euderdom, die, bij gemis van geschiedkundige getuigenissen, moeilijk te bepalen is, loopen de gevoelens nitée.

Het boek der *Psalmen* bevat eene onschatbare verzameling van 150 liederen of gezangen van godsdienstigen inbond, meerendeels door DAVID opgesteld. Het is eigenlijk uit vijf kleine bundels zamengesteld, die van tijd tot tijd ontstaan en eerst lang na de Babylonisebe ballingschap tot éénen grooten bundel bijeengevoegd zijn ¹⁾. Men vindt hier eene groote verscheidenheid van dankzeggingen en gebeden, klagten, verzenchtigen en zielsverheffingen tot God, vermaningen en zedelessen, lofspraken op Gods wet en openbaring, op zijne volmaaktbeden werken en wegen, op het geluk zijner opregte dienaars, betuigingen van onderwerping aan zijnen wil en van vertronwen op Hem, zelfs orakels, die op eene meer of minder verwijderde toekomst of ook op den Messias, die komen zon, schijnen te doelen. De opsebriften, die zij dragen, zijn meerendeels van lateren oorsprong en niet onvoorwaardelijk te vertrouwen, wat de opgave betreft, die zij bebelzen, van de namen der gewijde zangers. Behalve DAVID, *den liefelijken zanger Israëls* (2 Sam. XXIII: 1), vinden wij ASAPH, HEMAN, ASHAN, SALOMO en zelfs MOZES vermeld. Velen werden oorspronkelijk voor de openbare eeredienst in den tempel te *Jeruzalem* vervaardigd; anderen eerst later, soms met eenige verandering, aan hetzelfde einde dienstbaar gemaakt. Aan sommigen is het zelfs te bespeuren, dat zij ook zijn ingerigt, om met groote kooren gezongen te worden, onder begeleiding der muziek.

Het boek, dat den naam draagt *Spreuken van SALOMO*, bevat een groot aantal lessen van levenswijsheid en deugd, in korte, zinrijke bewoordingen voorgedragen en meerendeels van den beroemden SALOMO afkomstig. Het is zamengesteld uit minstens vier gedeelten. Het *tweede* deel (H. X—XXIV) schijnt de oudste en meest oorspronkelijke verzameling van SALOMO te zijn, terwijl het *eerste* (H. I—IX), in den vorm eener aanéngeschakelde toespraak, te houden is voor eene meer nitvoerige inleiding op het geheele boek, en het *derde* (H. XXV—XXXIX) eene betere verzameling van Spreken van SALOMO behelst, door eenige geleerde mannen op last van den koning HEBRIA bijeengebragt. Een drievondig aanbangsel (H. XXX, XXXI) bevat *de woorden van AGUR, den zoon van JAKE en van den koning LEMUEL*, ons van elders te eenemale onbekend. Over de waarde van dit onschatbare boek, ook nog voor onze dagen, is onder de Christenen slechts ééne stem.

Het boek *de Prediker* (Hebr. *Kohélet*, Gr. en Lat. *Ecclesiastes*) behelst eene aanéngeschakelde beschonwing van de nietigheid en ongevoegzaamheid der aardsebe dingen tot bevordering van ons geluk en van de ondoorgrondelijkheid van Geds wereldbestuur, en neemt daar,

¹⁾ De *eerste* eindigt met den XLsten, de *tweede* met den LXXIIsten, de *derde* met den LXXXIXsten, de *vierde* met den CVIsten en de *vijfde* met den CLsten of slotpsalm.

nit aanleiding tot de gedurig herhaalde vermaning, om het leven met wijsheid te genieten en Gods gehoden met getrouwheid te betrachten. Uit den afwisselenden inhoud van dit geschrift mag men opmaken, dat het door *den Prediker* van tijd tot tijd, en niet altijd in dezelfde gemoedsstemming, geschreven is. Hij noemt zich *den zoon van DAVID, den koning van Jeruzalem* (H. I: 1), en hiermede kan niemand anders dan de heroemde SALOMO bedoeld zijn, van wien hij zich echter, tegen het einde (H. XII: 9—11), weder niet ondnidelijk schijnt te onderscheiden. Ook van wege vele andere hedenkingen valt het, zoo men meent, moeilijk, om dit wijsgeerig geschrift te rangschikken onder de *Salomonische* schriften, ofschoon er trekken nit SALOMO's laatste levensdagen, en misschien ook uitdrukkingen en sprenken, van hem afkomstig, hij ten grondslag kunnen liggen. De eenw zijner vervaardiging zon, volgens sommigen, na de hallingschap, volgens anderen, eerst in het einde van het *Perzische* of in het begin van het *Macedonische* tijdperk gezocht moeten worden.

Het *Hooglied of lied der liederen*, zoo als het eigenlijk heet (H. I: 1), bevat een aantal idyllen of liefdezangen, waarin de knisehe, maar vurige min van een jengdig paar, als bruidgom en bruid aan elkander verloofd, wordt afgeschilderd. De hoofdpersonen, die er in optreden, zijn SULAMMITH (H. VI: 13) en haar getrouw minnaar. Het boek breekt aan het einde, in den aanhef van een nieuw lied (H. VIII: 13, 14), op ééns af. Al de liederen, ofschoon moeilijk naauwkeurig te onderscheiden, dragen overigens den stempel van denzelfden maker. Er hestaat geene reden, om daarvoor den heroemden SALOMO niet te honden. Verwerpt men de zoogenaamde *allegorische* verklaring, die niet hondhaar is, dan zijn zijne minneliederer onder de gewijde schriften opgenomen als bijlage tot zijne geschiedenis (1 Kon. IV: 32) en proevo van zijn knstvermogen.

De profetische boeken des O. Verbonds, zeventien in getal, zijn afkomstig van minstens zestien profeten. De vier eerste worden doorgaans *grooten* genoemd, omdat hunne geschriften veel in omvang vershillen van de twaalf overige, die, to zamen op ééne boekrol geschreven, den naam dragen van *kleinen* profeten. Hunne geschriften, ofschoon daarin ook stukken van bloot geschiedkundigen inhoud voorkomen, bevatten de redevoeringen der profeten, wier namen zij dragen. Zij waren *tolken van God*, en werden eertijds *zieners* genoemd (1 Sam. IX: 9). In een staat als de *Israëlitische*, welks opperhestuur God zich ook in het hurgerlijke had voorbehouden, traden zij op als zijne hntengewone gezanten en waren heertelings wachters der theokratie en voorstanders van het voorvaderlijk geloof, hoet- en zedepredikers en, in staatkundige verwickelingen, trouwe raadsliden. Hunne redevoe-

ringen hebben, te midden van groote verscheidenheid, veel gelijkvormigs. Doorgaans beginnen zij met klagten over den tegenwoordigen nood of met de voorstelling van de heerschende ondengden des volks, stellen dan dien nood als strafgericht van God om der zonden wil voor dreigen met nog grooter jammeren en eindigen met de belofte eener betere toekomst, mits men hoete doe en zich bekeere. De taal, die zij spreken, is krachtvol en gespierd, vol van beelden en oneigenlijke nitdrukkingen, soms daardoor minder verstaanbaar en duister zelfs. Tot hare eigenaardigheden behoort, dat zij, in den aanhef, gebruik maken van *gelijkenissen* of verdichte verhalen, waaraan zij, naar Oostersehen trant, hunne verdere rede vastknoopen (2 Sam. XII: 1—4; Jes. V: 1—6; Ezech. XVII: 1—10, XIX), of ook hunne verwachtingen voor de toekomst voordragen in den vorm van *gezigten* (Jes. VI; Jer. I: 11—14; XXIV; Amos VII: 1, 4, 7; VIII: 1; IX: 1). Zulke gezigten, die bij sommige profeten in het geheel niet, bij anderen slechts zelden voorkomen, zijn bij EZECHIEL, DANIEL, die hijkans geen anderen vorm van profetische voordragt kent, en ZACHARIA zeer menigvaldig. Ook zetten zij dikwijls door *symbolische* handelingen aanschouwelijheid en kracht bij aan hunne redenen (Jes. XX: 2—4; Jer. XIII: 1—11; Ezech. IV; V; XII).

De profeten, wier redevoeringen ons in geschrifte zijn bewaard gebleven, leefden bijna allen in het rijk van *Juda*, en het behoort tot de uitzonderingen, dat zij soms, gelijk JESAJA, AMOS en HOZEA, in hunne godspraken melding maken van het rijk van *Israël*. Hunne geschriften staan in den gewijden bundel niet naar tijdorde gerangschikt. JOËL, die in *Juda* leefde, gedurende de eerste helft van de regering van UZZIA of vroeger reeds, en JONA, die uit *Israël* was en dáár schijnt gewerkt te hebben (Vgl. 2 Kon. XIV: 25), waren de onsten hunner, ofschoon het boek, naar laatstgenoemden geheeten, blijkens vele *Chaldaïemen* en den niet zuiver geschiedkundigen inhoud, een' lateren oorsprong in of na de hallingschap verraaft. AMOS, HOSEA, JESAJA en MICHA treden in *Juda* op onder de koningen UZZIA, JOTHAM, ACHAS en HISKIA, gedurende den bloeitijd der *Assyrische* heerschappij, die voor de beide rijken telkens gevaarlijker werd en eindelijk den ondergang van dat van *Israël* ten gevolge had. De beide eerstgenoemden kondigden dien ondergang uitdrukkelijk aan; de beide anderen, en JESAJA vooral, sloegen een' nog dieperen blik in de toekomst, tot op den val van *Seruzalem* en verder. Een weinig later voorzegde NATHUM, nog onder HISKIA, de verwoesting van *Nineve*, de hoofdstad der *Assyriërs*, tot straf van de verwoestingen, door hen in *Juda* aangerigt. Kort vóór die verwoesting van *Nineve* deed ZEPHANJA, onder den koning JOSIA, de voorspelling hooren van Gods strafgerigten over de afgoderij, die JOSIA zelf later uitroeide, ofschoon hij nog den

vijsand, die komen zon, niet met name noemt. In het *Chaldeeuwesche* tijdvak, terwijl NEBUKADNEZAR heerschte en het rijk van *Juda* gedurig meer bedreigde, totdat het eindelijk viel, ontmoeten wij de profeten HABAKUK, OBADJA, JEREMIA en EZECHIËL, en wel in dezer voege, dat de eerste dien val als nog verwijderd, maar toch zeker aanstaande, aankondigt, EZECHIËL, met JOJACHIM naar *Mesopotamië* weggevoerd, de verwoesting van *Jeruzalem* nader voorspelt, JEREMIA die vreeselijke gebeurtenis zelf in *Jeruzalem* bijwoont, en OBADJA den val van *Edom* voorspelt als het loon van der *Edomieten* vrengde over *Jeruzalem's* ondergang. Gedronde de ballingschap nam het aanzien der profeten, dat veel verminderd was, weder toe, en het rampspoedig volk gaf zich gereedelijk aan hunne leiding over. Daardoor vond EZECHIËL zooveel ingang en stond DANIEL, ofschoon het boek naar hem genoemd, niet onmiddellijk van zijne hand afkomstig, maar eerst later geschreven is, in zoo hooge achting. Hij leefde aan het *Babylonische* en later aan het *Perzische* hof, on paarde aan zijne profetische roeping de *Chaldeeuwesche* wijsheid en gawe van droomnitlegging. Na de ballingschap was de bloeitijd der profeten voorbijgegaan. HAGOAI en ZACHARIA traden nog, ongeveer vijftien jaren na den terugkeer des volks, te *Jeruzalem* op en moedigden de terugsgekeerden aan, om den gestaakten tempelbouw te hervatten. En eindelijk besluit MALEACHI, ten tijde van NEHEMIA, de eerwaardige rij van Godsgezanten. Uit dit overzicht blijkt, dat de tijdrekenkundige volgorde der profeten, wier geschriften wij bezitten, naar alio waarschijnlijkheid zou behooren te zijn: JOËL, JONA, AMOS, HOSEA, MICHA, JESAJA, NAHUM, ZEPHANJA, HABAKUK, OBADJA, JEREMIA, EZECHIËL, DANIEL, HAGOAI, ZACHARIA, MALEACHI.

Aangaande hunne geschriften valt nog op te merken, dat het laatste deel van JESAJA's profetie (H. XL—LXVI), benevens eenigo andere losse stukken, die daarin voorkomen (H. XIII, XIV, XXIV—XXVII, XXXIV, XXXV), thans vrij algemeen gehouden worden voor het werk, niet van den bekenden JESAJA, maar van een' lateren profeet, die ten tijde der ballingschap geleefd moet hebben en mogelijk ook wel JESAJA heette; dat de *Klaagliederen* van JEREMIA, vijf in getal, blijkbaar op de verwoesting van stad en tempel door NEBUKADNEZAR betrekking hebben, en niet zoozeer tot de profetische, als wel tot de lyrische en bijzonder tot de elegische poëzij behooren; dat er tuschen het eerste (H. I—VIII) en tweede deel (H. IX—XIV) der profetiën van ZACHARIAS eene groote in het oog vallende verscheidenheid bestaat, ten gevolge waarvan sommigen het tweede deel voor een afzonderlijken bundel houden, niet van den bekenden ZACHARIA afkomstig, maar van een' anderen ongenoemden profeet, die veel vroeger geleefd moet hebben; en dat eindelijk de voornaamste *Messiaansche* voorspel-

lingen gevonden worden in: Jes. II: 1—4, IX: 1—6, XI: 1—XII: 6, XLII: 1—7, XLIX: 1—6, LII: 13—15, LIII, LX, LXV: 13—25, LXVI; Jer. XXIII: 5—8, XXXIII: 14—26; Ezech. XXXIV: 11—31, XXXVII; Dan. II: 31—45, VII, VIII, IX; Joël III, IV; Micha V; Hagg. II: 6—9; Zach. II: 10—13, XII, XIII, XIV; Mal. III: 17—IV: 6.

DE BOEKES DES N. VERBONDS.

Onder de boeken des N. Verbonds noemt men geschiedkundige boeken, leerhoeken of brieven en één profetisch boek, ofschoon ook de geschiedkundige boeken velerlei eigenlijk gezegd onderwijs bevatten, wederkeerig de leerboeken op geschiedkundigen hodem staan, en er zoowel in de Evangelieën als in de brieven profetische voorspellingen aangaande de toekomst gevonden worden.

De *geschiedkundige boeken*, hestaaude uit de vier *Evangelieën*, benevens de *Handelingen der Apostelen*, bevatten naauwkeurige en vrij uitvoerige herigten, niet slechts aangaande het leven en de lotgevallen des Verlossers, maar ook aangaande de eerste Apostolische prodiking onder Joden en heidenen. Betrekkelijk het vroegtijdig aanwezen der vier Evangelieën in de Christelijke kerk zijn ons de meest voldoende getuigenis en hewaard gebleven, zoodat hunne echtheid op nitwendige gronden aan geen' twijfel onderhevig is. Onderling zijn de drie eerste, die daarom ook de *synoptische* genoemd worden, naauw verwant; zij hebben alle drie hlijkbaar denzelfden aanleg en afloop. Dat van JOHANNES onderscheidt zich daarvan in meer dan één opzigt. De Apostel MATTHEÛS schijnt het eerst geschreven te hebben, en wel oorspronkelijk, zoo als velen meenen, in het Hebreewsch. Desniettemin heeft het Evangelie, dat wij op zijnen naam bezitten, geheel het voorkomen van een oorspronkelijk Grieksch geschrift, en stemt, wat den inhoud aangaat, met hetgeen wij van MATTHEÛS weten, overeen. Het moet vooral ton gehruike van *Christenen uit de Joden* bestemd zijn geweest, en sluit zich, naanwer dan eenig ander, aan de toenmalige *Messias*-verwachting der Joden aan, en tracht, ook met behulp van allerlei voorspellingen des O. Verbonds, het bewijs te leveren, dat JEZUS van Nazareth de ware *Messias* is. Men heeft opgemerkt, dat de tijdorde der gebeurtenissen, daarin niet gestreng in acht genomen, vaak voor de zaakorde achtergesteld, en dat het gelijksortige veelal in zekere hoofdgroepen bijeengevoegd is. Het standpunt van MATTHEÛS, die omstreeks het jaar 60 na CHRISTUS, indien niet vroeger, zal geschreven hebben, ofschoon

echt *Israëlitisch*, is tevens onbekrompen en hoog zedelijk, en komt met dat van JAKOBUS, ons uit zijnen zendbrief bekend, meest overeen. — MARKUS, de schrijver van het *tweede* Evangelie, schijnt dezelfde geweest te zijn, wien PETRUS (I Petr. V: 13) zijnen *zoon* of leerling noemt, niet te verwarren met JOHANNES MARKUS, den neef van BARNABAS (Kol. IV: 10), den bekenden reisgenoot van PAULUS (Hand. XII: 25, XIII: 5). Volgens de getuigenis der kerkvaders, heeft hij zijn Evangelie dan ook onder den invloed van PETRUS geschreven, waarschijnlijk te Rome, minstens vóór den dood van dien Apostel, die niterlijk in het jaar 67 moet hebben plaats gehad. Men vermoedt, dat hij het Evangelie van MATTHEÛS, en mogelijk ook dat van LUKAS, gekend en gebruikt heeft. Er bestaat echter geen grond voor de meening, dat hij daarvan slechts een verkort opstel of nittreksel heeft willen leveren. Het is hem blijkbaar vooral te doen, om den Heer te schetsen in zijne openbare werkzaamheid. Meer dan door diepte, mint hij in zijne verhalen uit door levendigheid en aanschouwelijkheid van voorstelling, en het oogpunt, waaruit hij den Zaligmaker, ten behoeve van Christenen uit de heidenen, bij voorkeur heeft voorgesteld, is dat zijner menschelijke grootheid als gezant van God. De verhalen, die alleen bij hem gevonden worden, zijn: H. IV: 26—29, VII: 31—37, VIII: 22—26, XIV: 51, 52; maar vele andere zijn er, waartoe hij eenig meer of minder belangrijk bijvoegsel levert. — LUKAS, de medearbeider (Phil. 24) en bekende reisgenoot van PAULUS (Hand. XVI: 10, XX: 5, 6), was een Christen van heidensche afkomst, en van beroep een medicijnmeester (Kol. IV: 14). Er is geen twijfel aan, of het *derde* Evangelie is van hem afkomstig. Het beantwoordt volkomen aan de karaktertrekken van zijnen persoon, en vertoont ons in menige bijzonderheid den grooten invloed, door den Apostel PAULUS op hem uitgeoefend. Uit het einde van zijn tweede boek, (Hand. XXVIII: 30, 31) laat zich opmaken, dat zijn eerste boek vóór den dood van dien Apostel moet vervaardigd zijn. De verwoesting van *Jeruzalem* was althans toen nog niet geschied (H. XXI: 6, 20, 25, 26; XXIII: 29, 30). Zijn Evangelie is kennelijk aangelegd naar een vast, geregeld plan en, ofschoon hij niet zelden, even als MATTHEÛS, het gelijkssoortige bijeenvoegt, houdt hij toch in het algemeen de tijdorde meer in het oog en geeft, vooral bij groote gebeurtenissen, naauwkeurige tijdmerken op (H. II: 1, 2; III: 1, 23). Hij bejijvert zich meest, om de menschheid van JEZUS in een treffend licht te plaatsen en van hare beminnelijke zijde te doen kennen. Zijn onbekrompen standpunt en heidensche afkomst bewijzen, dat hij voor Christenen uit de heidenen geschreven heeft. En de oorspronkelijke bestemming van zijn geschrift wordt in den aanbe-

duidelijk genoeg opgegeven (H. I: 1—4). Daaruit blijkt tevens, dat hij onderscheidene schriftelijke opstellen gekend en van deze geloofwaardige bescheiden, na behoorlijke schifting, tot zijn oogmerk gebruik gemaakt heeft. — Van de hand van den Apostel JOHANNES, die zich hij voorkeur *den discipel* noemt, *dien de Heer lief had* (H. XIII: 23; XIX: 26; XX: 2; XXI: 7, 20) en zich duidelijk uitgeeft voor een' ooggetuige der gebeurtenissen, die hij vermeldt (H. I: 14; XIX: 35), is het vierde Evangelie afkomstig. Het wijkt, wat den inhoud betreft, merkbaar af van de drie overige. Reeds de inleiding, die 's Heeren goddelijke afkomst vermeldt (H. I: 1—18), moet dienen, om het oogpunt te bepalen, waaruit zijne hooge persoonlijkheid hier wordt voorgesteld. En het hoofddoel, dat de Apostel beoogde, geeft hij zelf aan 't einde naauwkeurig op (H. XX: 31). Vooral strekken de uitvoerige redenen, door den Heer in *Judea* gehouden en hier in het breede hewaard geheven, om Hem in zijne verwantschap aan God en eenheid met den Vader, *bij wien Hij heerlijkheid had, eer de wereld was* (H. XVII: 5), regt te doen kennen. Er is hier dan ook eene oorspronkelijkheid van aanschouwing, eene diepte van opvatting, eene lovendigheid van voorstelling, eene helderheid en kracht van uitdrukking, zooals wij uitsluitend van JOHANNES verwachten kunnen, die, als oog- en oorgetuige van 's Heeren woorden en daden (I Joh. I: 1—3), zelf de éénige bron zijner mededeelingen is geweest en door zijn bekend karakter volkomen borg staat voor hare geloofwaardigheid. Men zoekt de lezers, voor wie zijn Evangelie oorspronkelijk bestemd was, met regt kniten *Palestina*, en wel in *Klein-Azië*, waar hij leefde en werkte, toen hij schreef. Zij waren kniten tegenspraak Christenen uit de heidenen van meer ontwikkelde beschaving en eenigzins wijsgeerige vorming. Hij zelf was reeds ond geworden tegen het einde der eerste eeuw. Het laatste Hoofdst. heeft hij daaraan eerst later toegevoegd, en de heide laatste vs. zijn niet van zijne hand afkomstig, maar welligt van den opziener of ondste der *Ephesische* gemeente. — Aan dezo Evangelieën, en vooral aan het derde, sluit zich het tweede boek van LUKAS aan, genaamd *de Handelingen der Apostelen*. Het vermeldt echter uit het tijdvak van 32 à 33 jaren, die het omvat, slechts enkele bijzonderheden, tot de eerste geschiedenis des Christendoms betrekkelijk, en bestaat uit twee deelen, waarvan het eerste (H. I—XII) eenige herigten behelst aangaande de vestiging der Christelijke kerk onder de Joden, en het tweede (H. XIII—XXVIII) de onvermoeide werkzaamheid van PAULUS, meest onder de heidenen, in het licht stelt, eindigende met de afgebrokene vermelding zijner gevangenschap te Rome (H. XXVIII: 30, 31). Dit geeft grond tot het vermoeden, dat PAULUS, toen LUKAS

schreef, nog leefde en dat zijne regtszaak toen nog niet beslist was. Even opmerkelijk is het, dat hij zich in den aanhef (H. I: 1) kennen doet als den schrijver van het Evangelie, dat aan THEOPHILUS was opgedragen en zijn *tweede* boek dáár begint, waar het *eerste* geëindigd was. Er is dan ook in beide boeken, onderling vergeleken, eene onmiskenbare eenparigheid van stijl. En er bestaat geene reden, om de tweede helft van dit geschrift, waarin taal en stijl eene minder Hebréeuwsche kleur dragen dan in het eerste, aan een' anderen schrijver toe te keunen. Het valt moeilijk, de vraag naar het eigenlijk doel, dat LUKAS zich met het schrijven van dit boek heeft voorgesteld, voldoende te beantwoorden. Het ligt echter in den aard der zaak, dat hij, ten gevolge van zijn standpunt en zijne naanwe hetrokking tot PAULUS, hewnst of onbewust, de hestredene prediking van zijnen vriend, in verband met den oorsprong des Christendoms in *Judea*, heeft trachten te regtvaardigen door de geschiedenis. In dien zin noemde reeds LUTHER zijn boek te regt eene *glosse* of verklarende aanteekening *op de brieven van PAULUS*.

De leerboeken of Apostolische brieven, die wij in het N. Verbond bezitten, zijn niet minder dan één en twintig in getal, en afkomstig van Apostelen, of althans van Apostolische mannen uit de eerste eeuw des Christendoms. Verreweg de meesten, en wel *dertien*, hebben wij aan PAULUS te danken, waarvan *negen* aan geheele gemeenten gerigt zijn, b. v. aan die te *Rome*, te *Korinthe*, in *Galatië*, te *Ephese*, *Philippi*, *Kolosse* en *Thessalonika*, en de vier overigen aan bijzondere personen, TIMOTHEÛS, TITUS en PHILEMON. Even verschillend als de aanleiding was, die den Apostel tot schrijven gegeven werd, is ook de inhoud zijner geschriften, waarin doorgaans het onderwijs en het vermaan, dat zij bevatten, in naanwe betrekking tot elkander staan. Merkwaardig is het, dat er aan het einde van den *tweeden brief van PETRUS* (H. III: 15,16), gesproken wordt van *alle zendbrieven van onzen geliefden broeder PAULUS*. Zij schijnen alzoo reeds vroeg in éenen hndel verzameld te zijn.

Geen ander is zóó gewigtig van inhoud en zóó uitvoerig als *de brief aan de Romeinen*. Toen de Apostel zich op zijne derde zendingsreize te *Korinthe* bevond (Hand. XX: 2, 3) en gereed stond, om de ingezamelde liefdegaven te gaan overbrengen naar *Jeruzalem* (Rom. XV: 25—28), schreef hij, nog vóór zijn vertrek vandaar, dezen brief, omstreeks het jaar 58. Men onderscheidt daarin *twee* hoofddeelen, bevattende Christelijk onderwijs (H. I—XI), en vermaningen van vershillenden aard (H. XII—XVI). Als hij, na *het Evangelie* geroemd te hebben als *eene kracht Gods tot zaligheid*

(H. I: 16), den boofdinhoud des Ev., terstond daarop, kortelijk opgeeft (vs. 17), dan spreekt hij daarmede, schijnbaar onwillekeurig, de groote waarheid uit, die hij verder kortelijk ontwikkelt, overeenkomstig den toestand en de behoeften der gemeente te Rome. Aan het eerste deel, dat de leer behelst van de regtvaardiging door het geloof (H. I—VIII), is een aanhangsel toegevoegd, dat op zich zelf een seboon geheel uitmaakt en waarin hij de goddelijke regtvaardigheid en trouw verdedigt, met opzigt tot de uitsluiting der Joden van den beschreven' zegen en de aanneming der heidenen tot dat genot (H. IX—XI). Zijne vermaningen in het tweede deel zijn zoowel van meer algemeenen aard, gepast voor elke gemeente zonder onderscheid (H. XII: 1—21; XIII: 8—14), als van meer bijzondere toepassing op de gemeente te Rome (H. XIII: 1—7; XIV: 1—XV: 13). Het besluit des briefs handelt over 's Apostels aanstaande komst (H. XV: 14—33) en bevat voorts groetenissen en heilbeden (H. XVI). De hooge waarde van dit geschrift is te allen tijde, vooral na de Hervorming, erkend geworden, en zijn inhoud heeft op het leerhegrip der Protestantsche kerk den meest overwegenden invloed uitgeoefend.

Tot het schrijven der beide brieven aan de Korinthiërs gaven de bedroevende verschijnselen, die er zich in den toestand dier gemeente hadden opgedaan, den Apostel gereede aanleiding. Reeds had hij, in den eersten tijd van zijn verblijf te Ephese (Hand. XIX: 1), haar een' brief vol van ernstige vermaningen gezonden (I Kor. V: 9), die verloren is gegaan. De eerste brief, dien wij bezitten, is geschreven tegen het einde van 's Apostels meer dan tweejarig verblijf aldaar (I Kor. XVI: 8, 19), nadat hij aangaande den toestand der gemeente nieuwe en meer uitvoerige berigten ontvangen had (H. I: 11; XVI: 17, 18). Hij moest strekken, om de tweespalt, die in de gemeente ontstaan was, zoo mogelijk te doen ophouden, allerlei ingeslopen' ongeregeldheden te verhelpen, de gedane vragen te beantwoorden en alzoo haar waarachtig welzijn krachtig te bevorderen. In plaats van één bepaald onderwerp te behandelen, hangt hij niet redekunstig zamen en bevat velerlei. Merkwaardig is hij ook nog voor ons, van wege den heiligen ernst, de vrijmoedigheid, de kracht en het wijs beleid, die daarin zigbaar doorstralen. — Weinige maanden later werd de tweede brief geschreven, nadat de Apostel Ephese verlaten had (Hand. XX: 1, 2; 2 Kor. I: 8) en in Macedonië door de komst van Titus, wien hij derwaarts had gezonden, en door de goede berigten, die hij medebragt, verblijd was (H. VII: 6—11). De bereidwilligheid van Titus, om op zijn verzoek weder derwaarts te gaan (H. VIII: 16, 17), hooft hem eene geschikte gelegenheid ter verzending. Hij begint met in schoone

trekken de heerlijkheid der Evangelische bediening, tegenuover de alonde *Mozaische*, te ontvonwen (H. I—VII), gaat *daarna* over, om hun de inzameling der liefdegaven ten sterkste aan te bevelen (H. VIII—IX), en treedt *eindelijk* met de gansche kracht van zijn Apostolisch bewustzijn tegen den laster en de verdenkingen zijner tegenstanders op (H. X—XIII). De brief is blijkbaar in haast geschreven, bij eene opgewekte stemming des gemoeds. Vooral merkt men een groot verschil op tusschen de beide eerste en het laatste gedeelte van den brief, wat hevigheid van toon en kracht van uitdrukking betreft, zonder dat daarom nog de brief oorspronkelijk uit twee of drie brieven bestaan zal hebben, zooals sommigen meenen.

De brief aan de Galaten is niet aan ééne enkele gemeente gerigt, maar aan de gemeenten van *Galatië* (H. I: 1), een landschap van *Klein-Azië*, die door *PACLUS*, volgens zijne eigene getuigenis (H. I: 8; IV: 13, 19), gesticht waren. Hij werd nitgelokt door het gevaar van afval, waarin die gemeenten verkeerden, ten gevolge van de woelingen eener Joodschgezinde partij van Christenen, die er, na 's Apostels vertrek, haren invloed bad weten te doen gelden (H. I: 7. V: 12, 13), en hestaat uit *drie* deelen, elk van *twee* hoofdstukken. Het *tweede* deel, dat van leerstellingen inhoud is (H. III, IV), vormt de kern van den brief, voorafgegaan door de verdediging van zijn Apostolisch gezag in het *eerste* (H. I, II), en gevolgd door allerlei vermaningen in het *derde* deel (H. V, VI). Het tijdstip, waarop deze brief geschreven is, en de plaats, waar de Apostel zich toen bevond, laat zich niet naauwkeurig opgeven. Liefst zouden wij denken aan zijn langdurig verblijf te *Ephese* (H. XIX: 1, 10), of anders aan eenig tijdstip, kort na zijn vertrek uit genoemde stad. Naar tijdorde moet hij dan geplaatst worden tusschen den *eersten* en *tweeden* brief aan de *Korinthiërs*. Na verwant aan den *brief aan de Romeinen*, is hij, even als deze, een kostbaar gedenkstuk van 's Apostels denk- en predikwijze, tegenover de toenmalige magtige partij der Joodschgezinde Christenen.

De eebtheid van den brief, die ten opschrift draagt: *aan die van Ephese* (Vgl. H. I: 1), is in den laatsten tijd te onregte betwijfeld geworden. Wanneer men den inhoud en toon vergelijkt met hetgeen men aangaande de gemeente te *Ephese* in de Handelingen der Apostelen vindt, dan wordt het wel mogelijk, om te gelooven, dat hij aan haar gerigt zou zijn, en de eebtheid van het opschrift is minstens hoogst twijfelachtig; maar zijn *Paulinische* oorsprong is toch, bij naauwkeurig onderzoek, geblken, boven alle bedenking verheven te zijn. Aan welke gemeente van *Klein-Azië* dan ook gerigt, hij bevat velerlei bijdragen tot de kennis van 's Apostels denkwijze en gemoedsbestaan en plaatst in zijnen vloeienden stijl onderscheidene gewig-

tige waarheden des Christendoms in helder licht. *Twee* deelen onderscheidt men er in, waarvan men het *eerste* het leerstellige (H. I: 1—III: 21), het *andere* het zedekundige deel zou kunnen noemen (H. IV: 1—VI: 24). De Apostel bevond zich in gevangenschap, toen hij dezen brief schreef (H. III: 1; IV: 1). Dat hier aan geene andere gevangenschap, dan die te *Rome*, gedacht kan worden, blijkt zoowel uit de naauwe verwantschap in denkbeelden en taal, die er tussehen dezen brief en dien aan de *Kolossensen* bestaat, als uit heider overhrenging door denzelfden TYCHICUS (H. VI: 21. Vgl. Kol. IV: 7).

De *brief aan de Philippensen* is mede door PAULUS in handen geschreven (H. I: 13, 14, 16, 17), en wel te *Rome* (Vgl. H. I: 13. IV: 22), tegen het einde zijner tweejarige gevangenschap aldaar (Vgl. H. II: 23—30). Aanleiding tot schrijven werd hem gegeven door eene ruime gift, die hij van haar tot zijne verkwikking ontvangen had en die hem was overgehragt door EPHRODITUS (H. II: 25; IV: 10, 14, 18), wiens terugkeer hem de gelegenheid verschafto, om hun daarvoor dank te zeggen, hun herigt te geven aangaande zijnen toestand, hun zijne blijdschap te betuigen over den bloei der gemeente en hen, daarmede overeenkomstig, op te wekken, te waarschuwen en te vermanen. De brief onderscheidt zich door den hij uitnemendheid liefdevollen toon, die er in heerscht. Men heeft te onregto vermoed, dat hij oorspronkelijk hestaan zou hehben uit twee onderscheidene, hij toeval zamengevoegd door eene onbekende hand.

Hoezeer verwant met den brief *aan die te Ephese*, heeft echter de *brief aan de Kolossensen* zijne eigenaardige belangrijkheid, ook van wego do bijzondere dwalingen, die er in hestreden worden. Hij is, ofsheoon niet planmatig geschreven, van leerstelligen (H. I) ernstig waarschuwendenden (H. II) en vermanenden inhoud (H. III, IV). De Apostel bevond zich toen reeds eenigen tijd te *Rome* in gevangenschap (H. IV: 3, 4, 18), en EPHRAAS, van *Kolosse* tot hem gekomen, had hem aangaande den toestand dier gemeente volledig ingelicht (H. I: 7, 8), en zijne belangstelling voor haar opgewekt in hooge mate (H. III: 12, 13). Het vertrek van TYCHICUS (H. IV: 7, 8) bood hem de gelegenheid aan, om met de *Kolossensen* schriftelijk eenige hekking aan te knoopen en eene bijdrage te leveren tot hunne opbouwing in het geloof.

De beide brieven, door PAULUS kort na elkander aan de *Thessalonicensen* geschreven, zijn, naar alle waarschijnlijkheid, de alleroudste onder de brieven, die ons van hem hewaard zijn gebleven. Berigten, door middel van TIMOTHEUS ontvangen, gaven hem, gedurende den eersten tijd van zijn verblijf te *Korinthe*, aanleiding, om aan de gemeente te *Thessalonika* te schrijven (Vgl. Hand. XVIII:

5; 1 Thess. III: 6), die hij voorspoedig gesticht (1 Thess. I: 6, 7; II: 13), maar kort daarop, wegens den tegenstand der Joden, in allerijl vorlaten had (Hand. XVII: 1—10). Zijn eerste brief is dan ook vandaar derwaarts gezonden, omstreeks het jaar 52 of 53. Hij moet dienen, om de jengdige gemeente, in wier toostald zich, te midden van velerlei goeds, ook min gunstige verschijnselen hadden opgedaan, te bestraffen en te regt te brengen. En dit geschiedt door den Apostel met zóó bedachtzame wijsheid, dat noch zijn gezag daaronder lijden, noch zij zelve daardoor van hem vervreemden kon. — Nog gedurende zijn verblijf te *Korinthe* ontving hij, na het afzenden van dezen eersten brief, herigten uit *Thessalonika* (2 Thess. III: 11), die hem noopten, ongeveer een jaar later, tot het schrijven van een tweede, min uitvoerigen, waarin hij niet slechts melding maakt van den vorigen (H. II: 15) en daarop terugwijst (H. III: 7—10. Vgl. 1 Thess. II. 1—12), maar ook de hegonnen' bestrijding der hoerschende verkeordheden voortzet' en nadere teregtwijzing geeft aangaande 's Heeren wederkomst.

Men is gewoon, de brieven aan TIMOTHEÛS met die aan TITUS herderlijke brieven te noemen, omdat zij handelen over de pligten, aan het herder- en leeraaramht in de gemeente, verbonden. TIMOTHEÛS, uit *Lystre* in *Lycaonië* afkomstig, had eene Joodsch-godsdienstige opvoeding genoten (2 Tim. I: 5; III: 15) en was reeds tot het Christendom toegetreden, toen PAULUS hem aannam tot zijnen reisgenoot (Hand. XVI: 1—3), ten einde hem onder zijn opzigt voor de Evangeliebediening te bekwamen (Vgl. 2 Tim. II: 2; III: 14). Zijn eerste brief, aan hem gerigt, waarin hij hem opwekt tot den strijd tegen de toen heerschende dwalingen (H. I: 3, 4, 18, 19), tot getrouwheid in het werk, hem aanbevelen (H. V: 21; VI: 13, 14, 20), en tot voortgezette zelfoefening (H. IV: 12—16), en hem voorts al datgene mededeelt, wat hij bij zijnen arbeid in de gemeente had in acht te nemen (H. III: 15; IV: 6, 19, 20, 22), zegt ons, dat de Apostel, naar *Macedonië* reizende, hem te *Ephese* had achtergelaten (H. I: 3), met het voornemen, om spoedig weêr te keeren (H. III: 14), en met den last, aan hem, ofschoon nog zeer jong (H. IV: 12), gegeven, om inmiddels den ophouw der gemeente te bevoornden, ook door de aanstelling van ouderlingen en diakenen (H. III: 1—13, 15; IV: 16; V: 17, 22). Men is gewoon, om, tenzij men eene tweede gevangenschap des Apostels te Rome annoemt, hier te denken aan het tijdstip in zijne geschiedenis, toen hij, na een driejarig verhlif, ten gevolge van oproer, *Ephese* haastig verlaten had (Hand. XX: 1), en meent dat de brief, kort na zijn vertrek, geschreven en verzonden is uit de *Macedonische* stad, worwaarts hij zich begeven had, indien niet reeds op zijne reize derwaarts, te

Troas of elders. De tweede brief is door den Apostel eerst geruimen tijd na den eersten geschreven, en wel nit zijne langdurige gevangenschap te *Rome* (H. I: 16, 17; II: 9; IV: 6, 16), hlijkhaar met het doel, om hem, terwijl velen hem verlaten hadden (H. IV: 10, 12, 16) en zijn einde niet meer verre scheen (vs. 6), tot zich te onthieden, ofschoon hij, in de onzekerheid, of zijn geliefde leerling haastig komen zou, hem tevens nog eens ernstig onderhondt over alles, wat tot zijnen werkring hehoorde, en tot onhezekene getrouwheid opwekt. Hij is alzoo waarschijnlijk de Jongste van 's Apostels hand, dien wij bezitten. Wie eene tweede gevangenschap te *Rome* waarschijnlijk achten, verschuiven hem zelfs tot dat laatste tijdperk zijns levens.

TITUS, van zuiver heidensche afkomst (Gal. II: 3) en reeds vroeg met het Christendom bekend geworden, schijnt PAULUS, van zijne reize met BARNABAS naar *Jeruzalem*, Gal. II: 1 vermeld, af, doorgaans op zijne togten vergezeld en ook met hem gearbeid te hebben (2 Kor. VIII: 23). De brief, aan hem geschreven, bewijst, dat hij hem te eenigertijd op *Kreta* heeft achtergelaten, om er de nienwgestichte gemeente op te houwen en allerwege onderlingen aan te stellen (H. I: 5). Naar den inhoud heeft hij groote overeenkomst met den eersten aan TIMOTHEÛS.

PHILEMON was een aanzienlijk en hemiddeld man te *Kolosse*, die door PAULUS vroeger tot het Christendom was toegebragt (vs. 19). De korte, maar kenrige brief, aan hem gerigt, moest dienen, om hem gunstig te stemmen voor de ontvangst van zijnen slaaf ONESIMUS (vs. 12, 16, 17), die zich willekenrig van hem verwijderd had (vs. 11, 18, 19), maar thans, hij PAULUS te *Rome* Christen geworden zijnde (vs. 10), gereed stond, om tot zijnen wettigen heer terug te keeren (vs. 11, 14). Hij mag voor een modèl gehouden worden van soortgelijke aanhevelingsbrieven.

Met opzigt tot den Apostolischen oorsprong van den *brief aan de Hebreërs* heerscht er, gelijk bekend is, groot verschil van gevoelen. Reeds de achterlijke plaats, dien hij in den gewijden hndel beslaat, en de vorm, die afwijkt van den bij PAULUS gebruikelijken, wekt daartegen eenig ongunstig vermoeden op, dat versterkt wordt door den twijfel, die daaromtrent alzeer vroeg in het Westen bestond. Ook onderscheidt hij zich niet slechts in taal en stijl, maar ook in de ontwikkeling der leer merkbaar van de *Paulinische* schriften en schijnt de schrijver zich uitdrukkelijk te rangschikken onder hen, die het Evangelie van de Apostelen vernomen hebben (H. II: 3. Vgl. Gal. I: 11, 12). Er is daarin echter, te midden dier verscheidenheid, weder zóó groote overeenkomst met de leer en leerwijze van PAULUS, dat men hem houden mag voor een onmid-

dellijken leerling en vriend des Apostels. Velen denken hier aan APOLOS. De brief is, door wien dan ook, geschreven vóór *Jeruzalem's* verwoesting, aan Christenen uit de Joden, vooral in *Palestina*, die groote vóórliefde koesterden voor de aloude tempel- en offerdienst en, te midden van vele verdrukkingen, gevaar liepen, om tot het Jodendom terug te keeren (H. III: 7; IV: 13; VI: 3—5; X: 19—25; XII: 25). Ten einde hen daarvoor te bewaren en in hun Christelijk geloof te versterken, tracht de gewijde schrijver hen te overtuigen van de hooge voortreffelijkheid des Christendoms hoven de godsdienst van Mozes, en stelt bij Christus voor in zijne booge waardigheid niet slechts hoven de engelen (H. I, II), maar ook hoven Mozes (H. III, IV) en den *Levitischen* boogepriester, wiens offers enkel dienen moesten, om op het hetero, door Christus gebragte, voor te bereiden en daardoor dan nu ook waren afgeschaft (H. V: 1—X: 18). Dit eerste leerstellige gedeelte, waarin echter ook meer of minder uitvoerige vermaningen voorkomen (H. II: 1—4; III: 7; IV: 13; V: 11; VI: 20), wordt gevolgd door een tweede van meer vermanenden inhoud (H. X: 19—XIII: 25), ingerigt naar hunne omstandigheden en behoeften. Het geschrift, met regt een woord van vermaning genoemd (H. XIII: 22), houdt als 't ware het midden tusseben een' eigenlijk gezegden brief en eene verhandeling. Het heeft, van wege zijnen belangrijken, eest Apostolischen inhoud, hooge waarde voor onze kennis van de Christelijke waarheid, en vormt, wat het leerbegrip betreft, eenigermate den overgang van de *Paulinische* geschriften tot de *algemeene* brieven.

De *algemeene brieven*, dus genoemd, omdat zij eene meer algemeene strekking hebben en bestemd waren, om in verscbillende gemeenten ter lezing rond te gaan — wat echter van den *tweeden* en *derden* brief van JOHANNES niet gezegd kan worden — zijn zeven in getal en vormen een' afzonderlijken bundel.

Die van JAKOBUS is niet afkomstig van een' der heido Apostelen van dien naam, maar, ook volgens de vrij eenparige getuigenis der Christelijke ontheld, van den beroemden JAKOBUS, den *broeder des Heeren* (Matth. XIII: 55; Hand. I: 14; 1 Kor. XV: 7), die een' geruimen tijd gestaan heeft aan het hoofd der *Jeruzalemsche* gemeente (Hand. XII: 17; XV: 1, 13—21; XXI: 18—25; Gal. I: 19; II: 9) en, van wege zijne opregte godsvrucht de *regtvaardige* bijgenaamd, bij Joden en Christenen booge achting genoot. Hij noemt zich daarom ook, in den aanhef van den brief (H. I: 1), een' *dienstknecht van God en den Heere JESUS CHRISTUS*, en schreef hem uit *Jeruzalem*, vóór de verwoesting der stad. Er is daarin niet zoozeer één onderwerp behandeld, als wel velerlei besproken, wat die-

nen kon, om, overeenkomstig de behoeften zijner eerste lezers, een werkdadig Christendom aan te kweeken, een geloof, vrnehthaar in goede werken. De taal en stijl munten, behalve door zuiverheid van uitdrukking, door groote helderheid, hevalligheid, bloemrijkheid en kracht gnnstig uit. Het eigenaardig standpunt van JAKOBUS, kennelijk van dat van PAULUS onderscheiden, hangt met zijne afkomst, zijnen oorspronkelijken aanleg, zijne Christelijke vorming en zijnen werkring naanw zamen, Zijn geschrift is gerigt aan *de twaalf stammen, die in de verstrooiing zijn* (II. I: 1), waaronder wij te verstaan hebben Christenen uit de Joden, onder allerlei volken der aarde verspreid.

Van den Apostel PETAUS bezitten wij een' *eersten brief*, gerigt aan de Christenen, in eenige streken van *Klein-Azië* woonachtig (H. I: 1). Het is een zuiver vermaanschrift, grootendeels van praktischen inhoud, geschreven in den vrijen, ongedwongen, aanéengeschakelden briefstijl, op warmen, hartelijken, krachtigen toon. De Apostel bevond zich, toen hij dezen brief schreef, te *Babylon* of althans in den omtrek dier stad (H. V: 13). En de vervolgingen, hier vermeld (H. III: 15, 16), doen ons bijzonder aan die onder NERO denken, omstreeks het jaar 64, werwaarts ons ook de verwantschap heênwijst, die men tusschen dezen brief en sommige *Paulinische* meent bespenrd te hebben. Hij kan tot bewijs verstrekken van de ware éénheid, die er, te midden van alle verscheidenheid, tusschen de *Petrinische* en *Paulinische* Evangelieprediking gevonden wordt. De *tweede brief*, die den naam van PETAUS draagt, schijnt wel, blijkens het opschrift (H. I: 1), aan alle Christenen zonder onderscheid gerigt te zijn, maar was toch in het bijzonder voor hen bestemd, die den *eersten* (H. III: 1), en ook meer dan éenen van PAULUS, ontvangen hadden (vs. 15). Hij behelst vooral waarschuwingen tegen verderfelijke dwaalleeraars (H. II: 1—3, 12—22) en voorts opwekkingen, om aan het waarachtige Christendom vast te houden (H. I: 5, 8, 10, 12, 16, 19; H. III: 1, 2, 14, 18) en hen te hevcstigen in hnn geloof aan de wederkomst des Heeren (H. III: 5—13). Tusschen zijnen inhond, vooral H. II, en den brief van JUDAS hestaat cene sterke verwantschap en woordelijke overeenkomst zelfs, die niet verklaarbaar is, of de een moet hij zijn schrijven het geschrift des anderen voor zich gehad hebben. En daar men nu te vergeefs gepoogd heeft, om JUDAS voor den afschrijver te laten doorgaan, en de echtheid van dezen *tweeden* brief van PETAUS, van de vroegste tijden af, aan vele bedenkingen onderhevig is geweest, zoo worden er in onze dagen velen gevonden, die haar in twijfel trekken of zich althans op het Apostolisch gezag van zijnen inhoud niet durven beroepen.

Van den Apostel JOHANNES bezitten wij *drie* algemeene brieven,

die zijnen naam dragen. In den *eersten* althans doet de ongenoemde schrijver zich reeds in den aanhef (H. I: 1—3. Vgl. H. IV: 14) kennen als een' ooggetnige van 's Heeren omwandeling op de aarde, en de eenparige getnigenis der ondheid noemt hem JOHANNES, den schrijver van het vierde Evangelie, waarmede de inhoud volkomen overeenstemt. Hij schijnt hem nog na het Evangelie, misschien kort vóór zijn sterven, geschreven te hebben aan de Christenen van *Klein-Azië*, voor wie ook zijn Evangelie oorspronkelijk bestemd was. De stijl is los en ongedwongen, vol van afwisseling en gedurige herhalingen. Na de inleiding (H. I: 1—4) laten er zich, zoo 't schijnt, drie gedeelten onderscheiden, die echter onderling naauw zamenhangen (H. I: 5—II: 28; H. II: 29—IV: 6; H. IV: 7—V: 21). Wij vinden hier eene krachtige, echt Apostolische getuigenis aangaande het eigenlijke wezen des Christendoms, geheiligd door den diepen ernst der zedelijkheid en het zachte vuur der liefde, znlk een' Apostel waardig. — De *tweede* en *derde* brief zijn beide zeer klein van omvang en schijnbaar hoogst onbeduidend van inhoud. De *tweede* is aan eene vrome Christin, KURIA of CYRIA goheeten; de *derde* aan zekeren GAJUS of CAJUS gerigt. Beide behooren mede tot den alleraatsten leeftijd van den Apostel, handelen, voor een goed deel, over het bewijzen van herbergzaamheid en liefde aan rondreizende leeraars of Christelijke broeders en komen, op enkele kleinigheden na, in taal, stijl en spraakgebruik met de overige schriften van JOHANNES genoegzaam overéén, om, in weêrwil hunner mindere bekendheid in de eerste eeuwen, aan hem te worden toegewezen.

JUDAS noemt zich, in den aanhef van zijnen brief (vs. 1), den *broeder* van JAKOBUS en was alzoo vermoedelijk een van de halve broeders des Heeren, elders met name vermeld (Matth. XIII: 55; Mark. VI: 3). Wij kennen hem overigens niet dan uit dit zijn geschrift, dat tot Christenen, uit het Jodendom oorspronkelijk, gerigt en kort na de verwoesting van *Jeruzalem* geschreven is, om hen te waarschuwen tegen valsche broeders en allerlei andere goddelooze menschen, aan wier verleiding zij in *Palestina* waren blootgesteld (vs. 4, 8, 16). Wij leeren er hem uit kennen als een' even godvruchtigen als geloovigen dienstknecht des Heeren, en de echtheid van zijnen brief is, al kan hij op geen Apostolisch gezag aanspraak maken, aan geen' regtmatigen twijfel onderhevig.

Slechts één enkel *profetisch boek* wordt er in het N. Verbond gevonden: het *Openbaringsboek* van JOHANNES, dat zich dan ook van al de overige boeken niet alleen door zijnen kunstigen aanleg en vorm, maar ook en vooral door zijnen inhoud onderscheidt. Het bevat in eene reeks van gezigten, die de kern des boeks uitmaken

en zóó zijn ingerigt, dat zij met langzamen voortgang de laatste ontknooping voorbereiden (H. IV: 1—XXII: 5), de profetische beschrijving van de groote gebeurtenissen, die dicht op banden waren (H. I: 1. Vgl. vs. 3), met betrekking tot de luistorvolle en volkomene zegepraal van het Godsrijk op aarde over de daaraan vijandig tegengestelde magten der duisternis. Deze gezigten worden voorafgegaan door eene uitvoerige *inleiding* (H. I—III) en besloten door eene kortere *narede* (H. XXII: 6—21). Zij zijn, bij wijze van openbaring, aan JOHANNES te beurt gevallen, toen hij zich om het woord Gods op het eiland *Pathmos* bevond (H. I: 6), en worden door hem in dit boek op hoogen last schriftelijk medegedeeld aan *zeven* met name genoemde *gemeenten* in *Klein-Azië* (H. I: 9, 11, 19), tot wie hij bij zich, zooals men in brieven gewoon is, rigt met heilgroet en zegenbede (H. I: 4—6; XXII: 21). Is de *Antichrist* of *het groote beest* der Openbaring (H. XIII; XVII), zoo als men meent, niemand anders dan de vijfde Romeinsche Keizer NERO, dan moet JOHANNES geschreven hebben onder de regering van diens opvolger GALBA, en dus omstreeks het jaar 68. De echtheid van zijn boek is niet twijfelachtig, op grond van de getuigenis der oudheid daaromtrent. En wat zijne waarde betreft, *nde Openbaring*," zcide HERDER reeds, *is, ook al wordt de eerste en naaste geschiedenis van hare beteekenis niet verstaan, een boek voor alle harten en alle tijden. Het bevat het wezen des Christendoms en de wereldgeschiedenis; het heeft door alle veranderingen en tijdsomstandigheden heen ten opzichte: de Heer is nabij, zijn koninkrijk komt."*

NOG EENIGE BIJZONDERHEDEN, TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN BIJBEL BETREKKELIJK.

Met de opgave van den geschiedkundigen oorsprong van den Bijbel in 't algemeen en van de onderscheidene Bijbelboeken in 't bijzonder is de geschiedenis des Bijbels nog op verre na niet voltooid. Maar van de overige bijzonderheden, daarop betrekkelijk, kunnen hier slechts enkele, meest belangrijke en wetenswaardige, worden medegedeeld.

En dan verdient *vooreerst* de rangschikking van den Hebreeuw-schen Bijbel vermeld te worden. De gansche bundel des O. Verbonds bestond oudtijds uit *drie* gedeelten, *de Wet, de Profeten en de Heilige Schriften* (Vgl. Matth. V: 17; XXII: 40; Lnk. XXIV: 44), en bevatte, naar de toenmalige telling, vier en twintig boeken, verdeeld in dezer voege:

I. de *Wet*, hestaaude uit de vijf hoeken van MOZES.

II. de *Profeten*, zijnde:

de *eerste*, namelijk JOSUA, *Rigteren*, twee boeken van SAMUËL en de twee der *Koningen*,

de *tweede*, namelijk JESAJA, JEREMIA, EZECHIËL en de twaalf kleine Profeten.

III. de *Heilige Schriften*, bestaande uit de *Psalmen*, de *Spreuken* van SALOMO, JOB, het *Hooglied* van SALOMO, RUTH, de *Klaagliederen* van JEREMIA, den *Prediker*, ESTHER, DANIËL, EZRA, NEHEMIA en de twee boeken der *Kronijken*.

Deze rangschikking geeft ons den maatslaf in handen, niet zoozeer van den versobillenden onderdom der boeken, ofschoon het zeker is, dat de zoogenoemde *Heilige Schriften* van latere dagteekening zijn, als wel van de meerdere of mindere waarde, die de Joden or aan hechtten. Hunne boekrollen waren oudtijds van perkament vervaardigd. De lange rol, aan beide uiteinden van ronde honten stokjes voorzien, was afgedeeld in kolommen, waartusschen de regels doorgaans slechts aan de eene zijde van het perkament geschreven werden. De *Wet*, *Pentateuchus* genoemd, hestond uit vijf zulke afzonderlijke boekrollen; de *Profeten*, *Octateuchus*, uit acht en de overige *Schriften*, *Hendecateuchus*, uit elf. De anteurs sohreven meestal niet eigenhandig, maar hadden een' schrijver in dienst, wien zij hunne geschriften van woord tot woord in de pen gaven (Jer. XXXVI: 1, 2, 4, 32). Het geschrevene werd door afschriften, die men er van vervaardigen liet, vermenigvuldigd en verspreid. En de namen der boeken plagt men te ontleenen of van de woorden, waarmede zij aanvangen, of van den hoofpersoon, waarover zij handelen, of van hunnen hoofdinhoud. De thans gebruikelijke volgorde is van HIERONYMUS afkomstig, die haar in den latijnschen Bijbel, *Vulgata* geheeten, heeft ingevoerd. — De boeken des N. Verbonds, naar hunnen verschillende inhoud en omvang gerangschikt, werden door het kerkelijk gebruik in *Evangelien* en *Epistelen* onderscheiden, waarbij dan zoowel de *Handelingen der Apostelen* als de *Openbaring* van JOHANNES gerekend werden tot de laatstgenoemde soort. Van den Apostel PAULUS weten wij, dat het eigenhandig sohrijven bij hem eeue uitzondering was op den gewonen regel (Gal. VI: 11. Phil. 19). Waarschijnlijk gaven ook de overigen, even als hij, hunne brieven of opstellen aan vertrouwde schrijvers in de pen (Rom. XVI: 22), lazen daarna het geschrevene naauwkeurig over, en voegden er soms, ten blijke der eohtheid, een onkel woord met eigene hand bij (1 Kor. XVI: 21; Kol. IV: 18; 2 Thess. III. 17). Deze oorspronkelijke stukken zijn echter reeds zeer vroeg verloren geraakt. Het min kostbare *Egyptische* papier, waarvan men

zich gemeenlijk bediende (2 Job. 12), was ook tegen den tijd niet bestand. Maar er zijn van die boeken van tijd tot tijd afschriften vervaardigd, waarvan eenige honderden sedert lang met zorg opgezocht en onderling vergeleken zijn. De oudste, die wij bezitten, zijn met nnciaalletters op perkament geschreven, zonder lees- of scheidteekens. Afkomstig uit de vijfde en zesde eeuw, staan zij in waarde ver boven de jongere, die met hun cursiefschrift eerst van de tiende eeuw of later dagteekenen en, door de monniken in de kloosters gereed gemaakt, meer door netheid en sierlijkheid, dan door zuiverheid uitmunten. Wijken zij op vele plaatsen meer of minder van elkander af, het is de taak der *tekstkritiek* of oordeelkunde, om overal, ook met beulp der oude Oversettingen en aanhalingen bij de Kerkvaders, de ware lezing op te sporen. Zij gaat daarbij niet naar willekeur, maar naar vaste regelen te werk en tracht onze gewone uitgaven zoo nabij mogelijk te brengen aan den oorspronkelijken tekst. De *op-* en *onderschriften* der boeken, eindelijk, zijn niet van de hand der opstellers afkomstig, maar van lateren, soms toevalligen oorsprong, en dragen niet altijd den stempel der waarheid en gepastheid.

Het is, *ten andere*, bekend, dat de boeken des O. Verbonds, voor verreweg het grootste deel, geschreven zijn in de *Hebreeuwsche* taal, die tot den *Semitischen* taalstam behoort en door eenvoudigheid van vormen, rijkdom van woorden, verbevenheid en kracht van uitdrukkingen, bij uitnemendheid geschikt was, om de tolk van Gods vroegere openbaringen te zijn. Zij was de landtaal der *Israëlieten* gedurende de eeuwen van hun zelfstandig volksbestaan, en het tijdvak van haren bloei strekt zich nit van SAUL's regering tot de ballingschap. Zij leed toen onder den invloed der *Chaldeeuwsche* taal, die in het *Babylonische* rijk gesproken werd en daarna ook de volkstaal der Joden werd, leefde tot op de dagen der *Makkabeën* nog slechts kwijnend in geschrifte voort en raakte eindelijk geheel in onbruik. In de genoemde *Chaldeeuwsche* taal zijn enkele kleine gedeelten des O. Verbonds geschreven, meerendeels authentieke stukken bevattende, t. w. Ezr. IV: 8 — VI: 18; VII: 12 — 26; Jer. XI: 11; Dan. II: 4 — VII: 28. Toen de Joden onder de magt der *Syriërs* gekomen waren, nam zij in den mond des volks vele Syrische vormen op, waaruit allengs het *Syro-chaldeuwsch* ontstond, dat zij ten tijde des Zaligmakers gemeenlijk spraken, en waarvan hij zich ook bij zijn onderwijs doorgaans schijnt bediend te hebben (Vgl. Mark. V: 41. XV: 34). Inmiddels had zich, na ALEXANDER den Groote, de Grieksche taal verspreid en was ook in *Palestina* begonnen te heerschen, maar met verlies van hare zuiverheid en verontreinigd door talloze bebraüsmen.

Van de Grieksche overzetting, te *Alexandrië* vervaardigd, ontleende zij den naam van het *Alexandrijnsche dialekt*, waarin al de boeken des N. Verbonds geschreven zijn en ook het Evangelie buiten *Palestina* alom verkondigd werd.

Wat, *ten derde*, het werk der Bijbelvertaling betreft; toen de Hebreuwsche taal, ook onder de Joden, in onbruik was geraakt, begonnen zij in en buiten *Palestina* behoefte te gevoelen aan Overzettingen des O. Verbonds. Deze behoefte heeft zich later, na de verwoesting van *Jeruzalem*, en, met opzigt tot het N. Verbond, ten gevolge van de uitbreiding des Christendoms, gedurig meer geopenbaard en is nog in onze dagen, nu de Bijbel reeds in meer dan honderd en vijftig verschillende talen en tongvallen is overgebracht, niet bevreemd. Van alle Bijbelvertalingen nu is de *Grieksche Overzetting* des O. Verbonds, in de tweede eeuw vóór Chr. onder de regering van den *Egyptischen* Koning PTOLOMEUS PHILADELPHUS, vervaardigd, de alleroudste. Zij is uitgegaan, zoo 't schijnt, van het Sanhedrin der Joden te *Alexandrië*, dat uit twee en zeventig leden bestond, en draagt daarnaar ook den naam van de *Overzetting der Zeventigen*. Zeker is zij door *Alexandrijnsche* geleerden, en wel door meer dan éenen, vervaardigd. Spoedig kwam zij, ofschoon niet altijd even woordelijk en soms hoogst willekeurig, onder de Grieksche Joden en zelfs in *Palestina* in zwang, en ging van hen ook op de eerste Christenen in kerkelijk gebruik over. De schrijvers des N. Verbonds, waar zij plaatsen aanhalen uit de Schriften des O., bedienen zich meestal van deze overzetting. — Naarmate het Christendom zich meer in het Westen verheidde, ontstonden er allengs *Latijnsche Vertalingen*, naar die der LXX vervaardigd. Zij waren echter gebrekkig en verbasterden allengs meer. De Kerkvader HIERONYMUS nam de taak op zich, tegen het einde der vierde eeuw, om ze te zuiveren en eene overzetting te leveren, die bekend is geworden onder den naam van *Vulgata* en, in weêrwil van hare gebreken, door de Roomsche kerk voor de éénig geldige verklaard is. De Bijbels dier Kerk zijn dan ook, ten gevolge daarvan, in de verschillende landtalen naar de *Vulgata* bewerkt. — Onder de nieuwere overzettingen is die van LUTHER de meest beroemde. Op den *Wartburg* begon hij, ten jare 1521, dien arbeid, dien hij aldaar, met opzigt tot het N. Verbond, ook ten einde bragt. Ofschoon hij terstond daarop voortging met de vertaling des O. Verbonds, mogt hij haar echter eerst in 1525 voltooid zien. Groot is de lof, dien hij er op heeft ingeoogst, en de zegen, die er door verspreid is geworden. Nog is zij onder de Protestanten, die zich naar hem noemen, in gebruik. — Onze *Nederlandsche* Overzetting, gemeenlijk de *Staten-Bijbel* genoemd, om-

dat zij door de Algemeene Staten des lands is aanbevolen en goedgekeurd, is vervaardigd volgens het besluit der *Synode*, te *Dordrecht* in 1618 en 1619 gehouden en moest dienen, om de, ten deele hoogst gehrekkige, vertalingen, die toen in omloop waren, te vervangen. Eenige geleerde mannen, daartoe benoemd, hebben haar bewerkt. Die des O. Verbonds, in 1626 begonnen, was tegen het einde van 1632; die des N., begonnen in 1628, eerst in 1634 voltooid. En nadat ook het werk der herziening in 1635 geheel was afgelopen, verscheen zij in 1637 in het licht en kwam welhaast, behalve in de Hervormde Kerk, ook onder de overige Protestanten in gebruik. Bevoegde beoordeelaars hebben te allen tijde hare hooge voortreffelijkheid geroemd. Dit neemt echter niet weg, dat zij ook hare gebreken heeft, die, naarmate de hulpmiddelen tot beoefening der gewijde uitlegkunde allengs vermeerderd zijn, telkens duidelijker in het oog vallen. De hewerking eener nieuwe en hetere, naar het tegenwoordig standpunt der wetenschap, ware een hoogst verdienstelijke arheid te achten.

Het kerkelijk gebruik, waarbij wij *ten vierde* de aandacht bepalen, heeft onder de Joden de verdeeling van de vijf hoeken van Mozes in 54 afdeelingen, *Paraschen* genoemd, ten gevolge gehad. Een weinig later vormde men ook uit de Profeten zulke afdeelingen, in verband met den inhoud der *Paraschen*, en gaf daaraan den naam van *Haphtaren*. Van de lezing des Bijbels in de synagogen, waarschijnlijk volgens deze allerondste verdeeling, vinden wij in het N. Verbond reeds enkele proeven (Luk. IV: 14—17; Hand. XIII: 15); terwijl men gewoon was bij aanbalingen, of op-gave te doen van den vooruamen inhoud der bedoelde plaatsen, of enkel den een' of anderen, daarin voorkomenden, hoofdpersoon te noemen (Mark. II: 25, 26; XII: 26; Rom. XI: 2.) — Ook onder de Christenen, die eerst in hunne openbare zamenkomsten enkel de hoeken des O. Verbonds, naar de *Alexandrijnsche* Overzetting, gebruikten en daaraan allengs de voorlezing der Apostolische brieven (Kol. IV: 16; 1 Thess. V: 17) en der overige boeken des N. Verbonds toevoegden, schijnen daarin ook reeds vroegtijdig afdeelingen te hebben ingevoerd. Later werden uit de Evangelien en Brieven bijzondere gedeelten voor de openbare lezing gekozen en in één boekdeel geschreven. In het Westen was die gewoonte vroeger dan in het Oosten, en wel in de vijfde eeuw, reeds in zwaug. Den oorsprong van de *Zondags-Evangelien* en *Epistelen*, nog bij de Lutberschen, vooral in Duitschland, in gebruik, leiden sommigen van GREGORIUS den Groote, anderen van ALCUINUS, den leermeester van KAREL den Groote, af. — De tegenwoordige verdeeling des Bijbels in hoofdstukken en verzen was, gelijk men weet, te

eenemale vreemd aan den oorspronkelijken tekst, ofschoon de dichterlijke boeken des O. Verbonds reeds bij bnn ontstaan zekere versverdeeling gehad moeten hebben, waarvan dan ook de oudste handschriften eenige aanwijzing, ofschoon zonder getalmerken, vertoonen. Met opzigt tot de overige boeken des O. Verbonds bangt de oorsprong der versverdeeling zamen met de uitvinding der vokaalteekens en accenten, die waarschijnlijk van eenige Rabbijnen in *Palestina*, tusschen de zesde en achtste eenw, afkomstig zijn. De invoering der hoofdstukken is van nog veel latere dagteekening. Zij komen in het O. en N. Verbond het eerst voor in eene uitgave der *Vulgata*, bezorgd omstreeks 1240 door den kardinaal Hugo van *St. Caro*, van wien zij zoowel in den Hebreuwschen Bijbel, als in alle overzettingen zijn overgenomen. De versverdeeling des N. Verbonds hebben wij te danken aan den geleerden boekverkooper ROBERTUS STEPHANUS of ESTIENNE te *Parijs*, die haar in zijne latijnsche uitgave des Bijbels, omstreeks 1550, heeft ingevoerd. Zij is niet overal even gelukkig uitgevallen, en men heeft toe te zien, dat men zich, bij de lezing des Bijbels, daardoor niet laat belemmeren.

En welk is nu *eindelijk* het gebruik, dat wij te maken hebben van de H. Schrift? Onder den invloed van Gods Geest geschreven (Vgl. 2 Tim. III: 16), onder Gods bijzonder bestuur bijéénverzameld en door zijne zorg gedurende den loop der eenwen bewaard gebleven, is zij het gewijde gedenkboek van Gods openbaringen, de geloofwaardige oorkonde des Christendoms, de onbedriegelijke kenbron der waarheid, die in CHRISTUS is. Op grond daarvan wordt zij door de gansche Christenheid, van wege haren oorsprong en hoogstgewigtigen inhoud, voor een beilig en goddelijk boek gehouden, dat, in weêrwil van zijne menschelijke zijde, met geen ander geschrift van vroegeren of lateren tijd gelijk te stellen is. Wij, Protestanten, in het bijzonder, erkennen voor ons geloof en onzen wandel geen andere regelmaat, dan hare welhegropene uitspraken, waaraan wij alle menschelijke leeringen toetsen (Job. V: 39; Hand. XVII: 11; 2 Tim. III: 16, 17. Vgl. 2 Petr. I: 19), waarmede wij alle vroegere en latere dwalingen bestrijden (Mark. XII: 26, 27; Eph. VI: 17), waaruit wij de kennis putten van het éénig Evangelie, dat eene *kracht Gods is tot zaligheid* (Rom. I: 16; Gal. I: 8). In het verbindend gezag van dat Evangelie ef, wilt gij liever, van het Woord Gods, dat in de H. Schrift vervat is, ligt de grondslag onzer godsdienstige en Christelijke overtuiging. De Bijbel moet daarom ons huis- en handboek zijn, en het naarstig onderzoek der Schriften, door den Heer zelven ons aanbevolen (Joh. V: 39), onze dagelijkse, onafgebroken voortgezette, meest geliefkoosde bezigheid. Daarbij moeten wij trachten, vooral

GESCHIEDENIS VAN DEN BIJBEL.

in den geest der gewijde schrijvers door te dringen en, met behulp van gepaste middelen, de goddelijke, zaligmakende waarheid regt te leeren verstaan. Een onbevooroordeelde, heilbegeerige, geestelijke zin is daartoe even onmisbaar, als de bede om verlichte oogen des verstands. En dan eerst worden wij, door de waarheid geheiligd, wijs tot zaligheid, wanneer wij door het geloof opwassen in Hem, die het hoofd is, namelijk Christus.

Rotterdam,
Dec. 1853.

Dr. J. J. PRINS.

